

СЕКЦІЯ 4
ДО ДИСКУСІЇУДК 911.5/.9
DOI 10.32999/ksu2413-7391/2023-18-9

Кисельов Ю.О.,
доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру
Уманський національний університет садівництва
kyseljov@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0530-1892

Браславська О.В.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри географії та методики її навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
oksana.braslavska@udpu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-0852-686X

Кисельова О.О.,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії, географії та наук про Землю
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
kyselyova@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4016-2966

Сопов Д.С.,
доктор філософії з наук про Землю,
в. о. завідувача кафедри хімії, географії та наук про Землю
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
lnu.sopov@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2684-4688

**ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА ГЕОХОРИЧНОЇ
КОНЦЕПЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛАНДШАФТНОЇ ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ**

Метою дослідження є обґрунтування поняттєво-термінологічного апарату схеми горизонтальної диференціації земного простору в межах тривимірної ландшафтної оболонки. Висвітлено сутність і еволюцію проблеми районування в географії. Здійснено огляд питання загальногеографічного та компонентного районування. Наголошено на наявному досвіді геохоричної структуризації ландшафтної оболонки. Відзначено властиву рису існуючих схем районування – зменшення вертикальної потужності таксономічних структур у міру зниження їхнього рангу. Наголошено на можливості й доцільності проведення диференціації не лише земної поверхні, а й земного простору з урахуванням вертикального його виміру. Таку диференціацію, потрактовану як розвиток ідеї геохор, запропоновано називати геохоричним районуванням. Удосконалено номенклатуру таксономічних структур і складено схеми геохоричної диференціації земного простору як на внутрішньоландшафтному, так і на надландшафтному рівні. Наведено ряд аналогій між таксономічними структурами традиційного фізико-географічного та геохоричного районування. Базові

поняття запропонованого районування виражені термінами «геохора» (на рівні субландшафтному) та «геохоріон» (рівень суперландшафтний). Відзначено, що у тривимірному-просторовому аспекті повністю збігається лише зміст понять «ландшафтна оболонка Землі» та «Пангеохоріон». Зауважено, що геохоричні відповідники мають не лише основні зональні та азональні фізико-географічні регіони, а й перехідні смуги – екотони різного таксономічного рангу. У геохоричному аспекті ці смуги названо сфрагідами аналогічно до смугоподібних територіальних структур в античній географії. Сфрагіди виділено лише на надландшафтному рівні організації земного простору. Акцентовано, що геохоричну диференціацію мають не лише фізико-географічні регіони в цілому, а й окремі природні компоненти в їхніх межах. Підкреслено, що геохоричні структури мають геоторіальний характер, оскільки включають у себе фрагменти компонентів природи, що перебувають у трьох агрегатних станах. Наголошено, що ідея геохоричного районування та запропонована його схема не замінюють звичайне фізико-географічне районування, а в певний спосіб інтерпретують його.

Ключові слова: географічне районування, геохоричне районування, геохора, геохоріон, Пангеохоріон, ландшафтна оболонка Землі, сфрагіди.

Kyselov Yu.O., Braslavskaya O.V., Kyseliova O.O., Sopov D.S. A notional and terminological system of the geochorical conception of organization of the landscape cover of the Earth

The goal of research is grounding a notional and terminological apparatus of the scheme of differentiation of the Earth space in the boundaries of the three-measured landscape cover. The proposed report studies essence and evolution of the issue of geographical zoning. The review of existing experience in the field of general geographical and component zoning is made. Particularly, a gift made into this issue by B. P. Alisov, V. V. Dokuchayev, E. D. Herbertson is highlighted. It is stressed on an existing experience of the geochorical structuration of the landscape cover. A specific characteristic of existing schemes, which are declining of vertical profundity of taxonomical structures with minimization of their range is highlighted in the study. It is stressed on possibility and rationality of realizing differentiation of not only Earth surface but Earth space taking into account its vertical measure. It is proposed to nominate such differentiation as geochorical zoning. A nomenclature of taxonomical structures is worked out, schemes of geochorical differentiation of the Earth are constructed on sublandscape, as well as on superlandscape levels. A line of analogies between taxonomical structures of traditional physical and geographical zoning and geochorical zoning is brought. Basic notions of a proposed zoning are expressed by such terms as “geochora” (on a sublandscape level) and “geochorion” (on a superlandscape level). Especially, landscape in a geochorical context is named as “pangeochora”, countryside is named as “macrogeochora”, composed tract – as “mesogeochora”, simple tract – as “microgeochora”, and facies – as “nanogeochora”. As taxonomical structures of the geochorical zoning zonal gigageochorions are related to physical and geographical belts, azonal gigageochorions – to continents, zonal megageochorions – to physical and geographical zones, azonal megageochorions – to subcontinents, zonal macrogeochorions – to physical and geographical subzones, azonal macrogeochorions – to physical and geographical countries, mesogeochorions – to physical and geographical lands, microgeochorions – to physical and geographical regions. It is marked that only the contents of such notions as “landscape cover of the Earth” and “Pangeochorion” is fully coincided in a three-measured aspect. It is accented that not only main zonal and azonal physical and geographical regions but also transferee strips named ecotons of different taxonomical range have their geochorical identities. In the geochorical aspect these strips are named sphragides analogically to strip-like territorial structures in the Antic geography. The sphragides are separated only on a superlandscape level of organization of the Earth space. It is accented that not only physical and geographical regions in whole but also natural components in their boundaries have geochorical differentiation. It is lined that geochorical structures have a geotorial character, because they include in itself fragments of natural components that are situated in three aggregate states. It is stressed that the idea of geochorical zoning and its proposed scheme don't change a typical physical and geographical zoning, but rather interprets it.

Key words: geographical zoning, geochorical zoning, geochora, geochorion, Pangeochorion, landscape cover of the Earth, sphragides.

Постановка проблеми. Значні обсяги й багатовимірність сучасного наукового знання викликає потребу в якомога чіткішому формулюванні понять, точнішому визначенні їхнього

змісту та об'єму. Будь-яке поняття виражається терміном; відповідно, кожен новий відтінок змісту існуючого поняття, що неминуче становить нове поняття, також потребує окремого

терміна. До числа основних категорій географії належать «ландшафт» і «ландшафтна (відома також як «географічна») оболонка Землі».

Загальновідомо, що ландшафт є структурним елементом ландшафтної оболонки, базовою просторовою одиницею фізико-географічного районування. Але, крім зрозумілого зменшення горизонтальної розмірності просторових структур у міру зниження їхнього рангу, відбувається також зменшення розмірності вертикальної (потужності, «товщини»). Тобто ландшафт має значно вужчі вертикальні межі порівняно з ландшафтною оболонкою планети. Але в той же час, керуючись засадами постнекласичного ландшафтознавства, які, зокрема, проголошують цілісність (холізм) усього суцього (Пашенко, 1999), ми пропонуємо вважати структурними складовими останньої просторові одиниці, що, разом узяті, в повному обсязі відтворюють розміри ландшафтної оболонки в усій її тривимірності. Тому й постає питання щодо проведення, поряд із традиційним фізико-географічним районуванням, також особливої регіоналізації земного простору, яку ми пропонуємо називати «хоричною». Для її реалізації потрібно актуалізувати засади хоричної концепції організації земного простору та розробити (вдосконалити) окрему поняттєво-термінологічну систему, в якій терміни без додаткових пояснень виражали б ранги ієрархічно супідрядних горизонтальних структурних підрозділів ландшафтної оболонки Землі. Адже у традиційній схемі фізико-географічного районування терміни «зона» і «пояс» означають приблизно одне й те саме – «смуга», а отже – потребують пояснень, що, на нашу думку, є не вповні прийнятним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ще, починаючи з античних часів, дослідники земної поверхні (Ератосфен, Гіппарх та ін.), спостерігаючи значне різноманіття її природи, а також расових особливостей, побуту, культури й релігійних вірувань народів, що населяють планету, дійшли висновку щодо необхідності її структурування. Чи не найвиразнішим виявом неоднорідності Ойкумени є кліматичні відмінності, відображені Гіппархом у виокремлених ним «сфрагідах», тобто смугоподібних фрагментах суходолу, характеризованих спільними рисами режиму тепла й вологи. Це

була чи не перша спроба створення схеми природного районування поверхні Землі.

У подальшому – і з розвитком землезнавства, і з розширенням Ойкумени – уявлення про диференціацію земної поверхні (як у суто природному, так і антропічному аспекті) дедалі збагачувалися, поповнюючись і знанням про маловідомі раніше природні компоненти (зокрема, літогенний, вивчення якого ускладнене через практичну недоступність об'єкта візуальному спостереженню), і відомостями про нововідкриті материки та країни. Тому поступово вдосконалювалися й схеми регіоналізації, що враховували все більшу повноту принципів і критеріїв її проведення та ознак диференціації земної природи. Зокрема, з'явилося уявлення про ландшафт як базову територіальну одиницю такої диференціації (Wimmer, 1885; Passarge, 1912) та «географічну» (тобто ландшафтну, за сучасною науковою термінологією) оболонку (Багров, Боков, Черваньов, 2000).

Важливою передумовою формування хоричної концепції організації земного простору стало розроблення А. Геттнером хоричного підходу в географії, згідно з яким її предметом є просторові відносини на земній поверхні (Hettner, 1927).

Ідею хоричності в методологію горизонтальної диференціації земного простору вніс В.Б. Сочава, який виділив глобальний, регіональний і локальний рівні організації геосистем. Зокрема, до глобального рівня він відніс «географічну оболонку» та фізико-географічні пояси, до регіонального – територіальні структури від ландшафтних зон і округів (макрогеохор) до окремих ландшафтів (топогеохор), до локального – місцевості, урочища та фації (мезогеохори, мікрогеохори та елементарні мікрогеохори відповідно) (Peinado, 1989). На нашу думку, не зовсім обґрунтованим є об'єднання в один рівень організації геосистем ландшафтної оболонки Землі (тобто цілості) та фізико-географічних поясів (хоч і великих, але все ж частин). Крім того, ми вважаємо за потрібне чіткіше виокремити територіальні структури субландшафтного й суперландшафтного рівнів, відповідно виразивши таке бачення в термінології.

З кінця ХХ – початку ХХІ ст. найвагомий внесок у розв'язання проблеми просторової

диференціації земного простору пов'язаний із працями українських географів (Пашенко, 1999; Гродзинський, 2005; Топчієв, 2009; Топчієв, Мальчикова, Пилипенко, Яворська, 2020), які переважно з постнекласичних методологічних позицій (зокрема, із застосуванням екоеволюційного /базованого на концепції сталого, або підтримуваного, розвитку/ та ноосферного підходів) утвердили нові погляди на сутність земної оболонки в контексті єдності природного та людського, матеріального та духовного, натурального та штучного тощо.

Про мультидисциплінарний характер сучасних ландшафтознавчих розробок за кордоном може свідчити публікація данських географів, які, зокрема, зазначають, що дослідження ландшафтів у Данії зосереджені у сферах еволюції ландшафтів, ландшафтного та біорізноманіття, охорони ландшафтів, ландшафтознавчих засад сільськогосподарського землекористування тощо (Vejre, Brandt, 2004).

Питання ієрархичності та супідрядності ландшафтних просторових структур ґрунтовно висвітлено у праці німецьких географів Г. Гаазе та К. Маннсфельда (Haase, Mannsfeld, 2002), які сформували схему організації земної поверхні на субландшафтному рівні. Зокрема, ці автори виділили серед внутрішньоландшафтних територіальних структур *наногеоохори* (елементарні утворення, що відповідають фаціям у трактуванні Л. Г. Раменського); *мікрогеохори* (субландшафтні одиниці величиною до 12 км, що характеризуються спільністю геологічної будови, рельєфу, ґрунтового покриву та приблизно відповідають простим урочищам або підурочищам); *мезогеоохори* (характеризовані єдністю клімату й типу рельєфу – горбистий, долининний тощо; приблизно відповідають складним урочищам); *макрогеохори* (територіальні єдності регіонального рівня, яким властиві спільні геологічні, кліматичні та флористичні риси; приблизно відповідають місцевостям). Систематику Г. Гаазе та К. Маннсфельда ми беремо в основу нашої схеми хоричного районування, яку доповнюємо просторовими структурами надландшафтного рівня та водночас поширюючи їх до величини вертикального простягання ландшафтної оболонки Землі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування поняттєво-термінологічної системи таксономічних структур

горизонтальної диференціації земного простору в межах тривимірної ландшафтної оболонки Землі.

Методи. При здійсненні дослідження застосовано комплекс загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціальних методів. Зокрема, використано логічні методи пізнання (аналіз – при співвідношенні понять, що виражають хоричні геоторіальні одиниці різних рангів, а також хоричні й відповідні їм структурні одиниці фізико-географічного районування; синтез – при формуванні пропонованої авторами схеми хоричного районування; порівняння – при співвідношенні таксономічних структур традиційного фізико-географічного та хоричного районування). Історичний метод застосовано при висвітленні генези проблеми районування в географії. При побудові схеми хоричного районування території України використано картографічний метод.

Виклад основного матеріалу. Від часу поширення Ойкумени на всю поверхню Землі та ліквідації «білих плям» на карті світу розпочалися дослідження із систематизації земного простору (не лише земної поверхні, а й певного об'єму у вертикальному вимірі) в різноманітних географічних аспектах – геоморфологічному, кліматичному, ґрунтово-географічному, ландшафтному тощо. Численні схеми просторової диференціації поступово вдосконалювалися, набуваючи рис районування – регіоналізації, побудованої на об'єктивних засадах з урахуванням усіх чинників, що визначають характер окремих просторових структур.

Станом на сьогодні існують розвинені схеми районування кліматичного (Б.П. Алісов), ґрунтово-географічного (В.В. Докучаєв), фізико-географічного (Е.Д. Гербертсон) та ін.; відповідно, сформований і поняттєво-термінологічний апарат, що включає як загальні поняття (ландшафт, ландшафтна оболонка тощо), так і конкретні найменування землепросторових структур (фізико-географічний пояс, природна зона, субконтинент і т.д.). Важливо наголосити, що, відповідно до схеми ландшафтної диференціації земної поверхні, кожна структура вищого рангу виражає об'єкт, який охоплює дедалі більший простір як у горизонтальному, так і у вертикальному вимірі (зокрема, ландшафт не лише займає незрівнянно меншу площу порівняно з усією

ландшафтною оболонкою Землі, а й включає в себе тільки незначні простори, розташовані вище та нижче від земної поверхні в межах, визначених Ф.М. Мільковим як «ландшафтна сфера» (Денисик, 2012).

Водночас, на нашу думку, існує необхідність у проведенні такої диференціації земного простору, яка б передбачала виокремлення структур, що охоплюють його горизонтальні фрагменти в межах цілісної вертикалі від озонового екрану до межі Мохоровичича, що утворює ландшафтну оболонку Землі. Про необхідність застосування такого підходу свідчить, зокрема, той факт, що нижні шари атмосфери (до озонового екрану) постійно (в добовому, сезонному вимірах) змінюють свої властивості, й виявити об'єми повітря, що припадають на певну територію (ландшафт), практично неможливо. Маса повітря здійснюють безпосередній вплив на земну поверхню, визначаючи її режими тепла й вологи, і таким чином беруть активну участь у формуванні педобіоти. Іншим прикладом впливу атмосфери на ландшафт є магнітні збурення, наслідки яких особливо помітно проявляються в біосфері.

Крім того, така диференціація дала б змогу впорядкувати термінологію, що позначає землепросторові відносні однорідності.

У пропонованій нами схемі хоричного районування виокремлювані структури повністю відповідають загальноприйнятій схемі фізико-географічного районування; крім того, характер людського простору значною мірою зумовлений властивими тій або іншій території природними умовами. Наше районування ми називаємо *геохоричним*, тобто таким, що відображає земний простір у всій його повноті (включаючи природну й антропічну складові), враховуючи, що характер природних умов істотною мірою визначає різні прояви буття людини й людських спільнот (зокрема, процеси етногенезу).

Українські географи, зокрема М.Д. Гродзинський (Гродзинський, 2019), уживають цілком доречно термін «геохора» на позначення певної просторової одиниці земної поверхні. Ми вважаємо, що його застосування було б переконливішим за умови конструювання, як це зробили Г. Гаазе та К. Маннсфельд, низки похідних від нього термінів, які мали б виражати конкретні, чітко визначені фрагменти

земного простору й відповідати давно усталеним і загальноприйнятим підрозділам ландшафтно неоднорідної поверхні Землі. Йдеться про хоричні структури, що в інтегральний спосіб засвідчували б відносну однорідність будови природних (і пов'язаного з ними людського) компонентів і ландшафту в цілому.

Тому згадане вище поняття «геохора» ми пропонуємо вважати базовим для диференціації земного простору на локальному рівні (в контексті морфологічної будови ландшафту). Відповідно, елементарну структурну одиницю ландшафту – фацію ми, вслід за Г. Гаазе та К. Маннсфельдом, трактуємо як *наногехору*, просте урочище або підурочище – *мікрогехору*, складне урочище – *мезогехору*, місцевість – *макрогехору*, а індивідуальний ландшафт у цілому визначаємо як *пангехору* (рис. 1).

В аналогічний спосіб формулюємо хоричні (просторові) відповідники на регіональному рівні горизонтальної диференціації ландшафтної оболонки Землі. Наголошуючи на нерозривному зв'язку між внутрішньоландшафтними та надландшафтними (тими, що складають класичну схему фізико-географічного районування) структурами, ми пропонуємо простір, зайнятий тим чи іншим індивідуальним ландшафтом, а також розташований над

Рис. 1. Структура земного простору на субландшафтному рівні

Джерело: за Г. Гаазе та К. Маннсфельдом; доповнено авторами

і під ним, вважати одночасно пангеохорою та *наногеохоріоном* (елементарною структурною одиницею макродиференціації земного простору). Отже, загальним поняттям, що позначає просторову структуру на регіональному рівні, є геохоріон (рис. 2).

Свого загальногеографічного, просторового (хоричного) відповідника має кожна територіальна структура й на суперландшафтному рівні. Зокрема, для фізико-географічної області таким є *мікрогеохоріон*, для фізико-географічного краю – *мезогеохоріон*. Для вищих таксономічних структур фізико-географічного районування, що об'єднуються в зональний і азональний ряди, ми пропонуємо хоричні відповідники, що складаються з родового й видового понять, а саме – «*зональний макрогеохоріон*» (аналогічний фізико-географічній підзоні), «*азональний макрогеохоріон*» (відповідає фізико-географічній країні), «*зональний мегагеохоріон*» (виступає аналогом

фізико-географічній зоні), «*азональний мегагеохоріон*» (є відповідником субконтинентові), «*зональний гігагеохоріон*» (відповідає фізико-географічному поясу) та «*азональний гігагеохоріон*» (аналогічний континентові або океанічній западині). Нарешті, хоричним відповідником ландшафтної оболонки Землі (з якою він просторово збігається) ми вважаємо *Пангеохоріон* (згаданий хоронім ми пропонуємо зазначати з великої літери як поняття, що виражає унікальний, принципово неповторний об'єкт). Таким чином, Пангеохоріон є виявом глобального рівня організації земного простору.

Відповідно до сучасних ландшафтознавчих уявлень, оформлених у публікаціях (Odum, 1953; Денисик, 2001 та ін.), в умовах рівнинних територій не існує різких меж між зональними ландшафтними структурами; натомість, виражені перехідні смуги – екотони. У хоричному контексті відповідниками екотонів ми

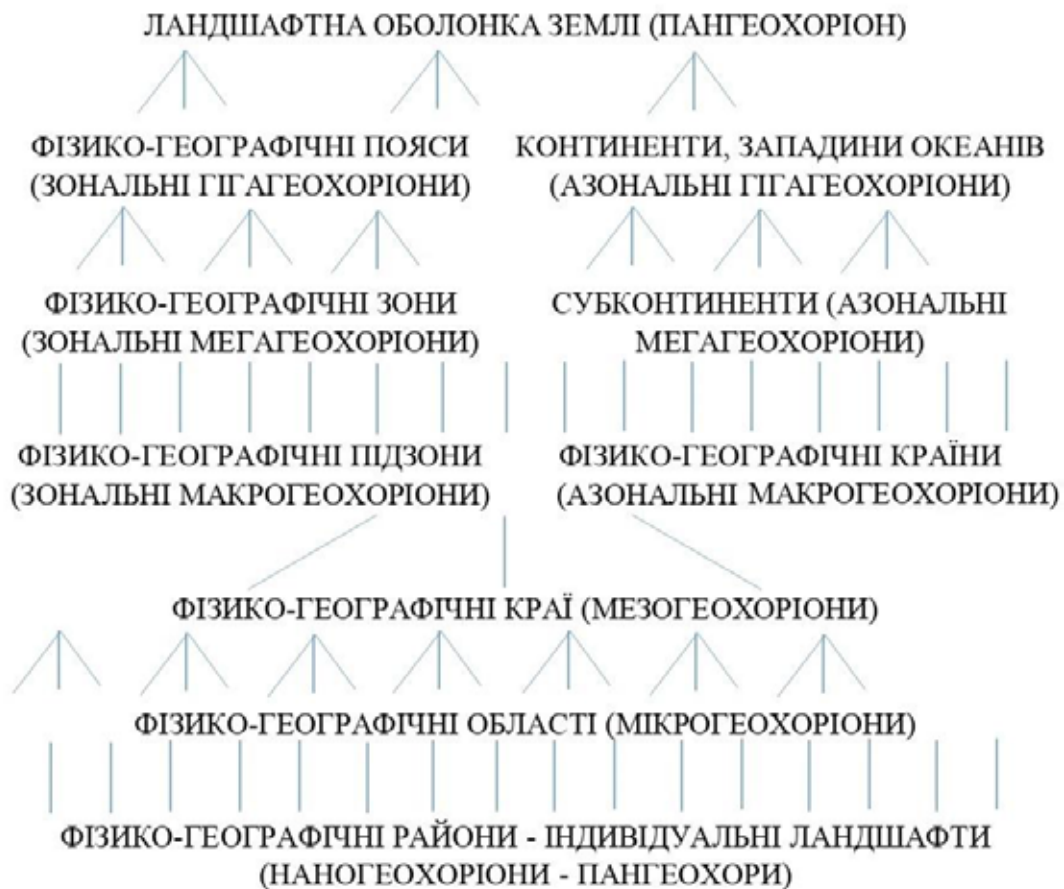

Рис. 2. Структура земного простору на суперландшафтному рівні

Джерело: розроблено авторами

пропонуємо вважати *сфраґіди*, що, так само як і геохоріони будь-якого рівня, охоплюють лінійно витягнуті фрагменти простору по всій вертикалі, що входить до ландшафтної оболонки – Пангеохоріону. Поступові переходи між зональними гігагеохоріонами ми пропонуємо називати *гігасфраґідами*, між зональними мегагеохоріонами – *мегасфраґідами*, між зональними макрогеохоріонами – *макросфраґідами*, між мезогеохоріонами – *мезосфраґідами*, між мікрогеохоріонами – *мікросфраґідами*. Виділяти «наносфраґіди» як перехідні смуги між наногеохоріонами (вони ж пангеохори, що відповідають індивідуальним ландшафтам) ми вважаємо недоречним, оскільки, по-перше, ландшафт за своїм визначенням має природні межі (Мельник, 2016) та, по-друге, екотони на субландшафтному рівні взагалі майже не виражені через те, що відповідні морфологічні структури (місцевості, урочища, фації) виокремлюються переважно за ознакою рельєфу, якому властиві досить різкі просторові відмінності щодо форм, крутизни схилів тощо.

Наголошуємо, що у пропонованій нами горизонтальній структуризації земного простору проявляється хорологічний підхід. Виокремлювані геохори й геохоріони є загальногеографічними, тобто включають усі прояви буття природи, а також людини, значна складова життєдіяльності якої пов'язана з оточуючим її ландшафтом. Геохоріони охоплюють відповідні геоморфологічну, кліматичну, ґрунтово-географічну, ландшафтну й – певною мірою – соціально-економічну територіальні структури (роль останньої пов'язана, зокрема, з важливістю врахування особливостей природокористування в певних ландшафтних умовах).

Пропонована ідея хоричної структуризації ландшафтної оболонки (Пангеохоріону) жодною мірою не містить сумніву в науковості й коректності чинної загальноприйнятої системи фізико-географічного районування. Наша конструкція, що оперує простором, зайнятим ландшафтною оболонкою Землі на всіх рівнях її горизонтальної диференціації, має на меті не замінити, а із сучасних позицій інтерпретувати класичну схему, тим більше що характеризовані геохоріони й геохори просторово не збігаються з традиційно виокремлюваними

ландшафтними структурами (мають значно більшу від останніх потужність по вертикалі). Водночас наголошуємо на чіткій систематизації наукових понять, ужитих у пропонованій нами схемі геохоричного районування, завдяки термінології, що, як ми вже зазначали вище, недвозначно вказує на місце кожної геоторіальної структури в загальній ієрархічній організації Пангеохоріону.

Застосований нами хорологічний підхід може бути вжитий і при вертикальній структуризації геохоріонів і геохор. У такому разі стає доречним вести мову про *літо-*, *гідро-* та *атмохору* в межах кожної геохори й, відповідно, про *літо-*, *гідро-* та *атмохоріон* (за потреби можуть виділятися педо-, кріо-, хіонохоріони тощо) у кожному геохоріоні.

Важливо наголосити на геоторіальному (Шаблій, 2001) характері геохоріонів і геохор. Більшість із них (за винятком хіба що деяких пустельних та інших геохор, які практично не містять води) охоплюють речовину, що перебуває в трьох агрегатних станах, що посилює загальногеографічний зміст вищевказаних утворень. Сама хорична структура ландшафтної оболонки Землі має виразно інтегральний зміст, що стосується геохоріонів усіх рангів, у кожному з яких простежуються спільні риси геологічної будови території, рельєфу, клімату, ґрунтів, ландшафтів, а також людського компоненту, передовсім, у його етнічному (в аспекті характеризованої у працях (Кисельов, 2008; 2011) ландшафтно-етнічної взаємодії) та виробничому (у зв'язку із впливом природних чинників на розвиток і структуру сільського господарства та використанням товщ гірських порід як мінерально-сировинної бази для промисловості) виявах.

Щодо території України, то, за чинною на сьогодні схемою її фізико-географічного районування (Маринич, Пархоменко, Петренко, Шищенко, 2003), що стала класичною, вона розташована в межах трьох фізико-географічних країн (Східноєвропейська рівнинна, Карпатська та Кримсько-Кавказька гірські) і двох поясів – помірного та субтропічного. У свою чергу, в помірному поясі виділяються чотири природні зони (мішаних хвойно-широколистих лісів, широколистих лісів, лісостепу та степу). За пропонованою нами схемою геохоричної регіоналізації (районування) Україна

розташована у двох зональних (що відповідають помірному та субтропічному фізико-географічним поясам) і одному азональному (євразійському) гігагеохоріонах, чотирьох зональних (мішанолісовому, широколистолисовому, лісостеповому й степовому) та двох азональних (східноєвропейському та альпійсько-гімалайському) мегагеохоріонах, численних зональних макрогеохоріонах, які відповідають фізико-географічним підзонам, і трьох азональних макрогеохоріонах – східноєвропейському, карпатському, кримсько-кавказькому (рис. 3). Виокремлюваним, згідно з вищезгаданою схемою фізико-географічного районування, краям і областям, за нашою схемою відповідають мезо- та мікрогеохоріони.

На нашу думку, виділення різнорангових геохоріонів у межах території України, хоч і не відображає в повному обсязі всі наявні в ландшафтній оболонці Землі геотеріальні структури, все ж у загальних рисах дає уявлення про горизонтальну структуру Пангеохоріону.

Азональний мегагеохоріон Східноєвропейська рівнина

Зональний мегагеохоріон мішаних (хвойношироколистих) лісів

Поліський мезогеохоріон

- 1 Мікрогеохоріон Волинського Полісся
- 2 Мікрогеохоріон Житомирського Полісся
- 3 Мікрогеохоріон Київського Полісся
- 4 Мікрогеохоріон Чернігівського Полісся
- 5 Мікрогеохоріон Новгород-Сіверського Полісся

Зональний мегагеохоріон широколистих лісів

Західноукраїнський мезогеохоріон

- 6 Волинський височинний мікрогеохоріон
- 7 Мікрогеохоріон Малого Полісся
- 8 Розтоцько-Опільський горбогірний мікрогеохоріон
- 9 Західноподільський височинний мікрогеохоріон
- 10 Середньоподільський височинний мікрогеохоріон
- 11 Прут-Дністровський височинний мікрогеохоріон

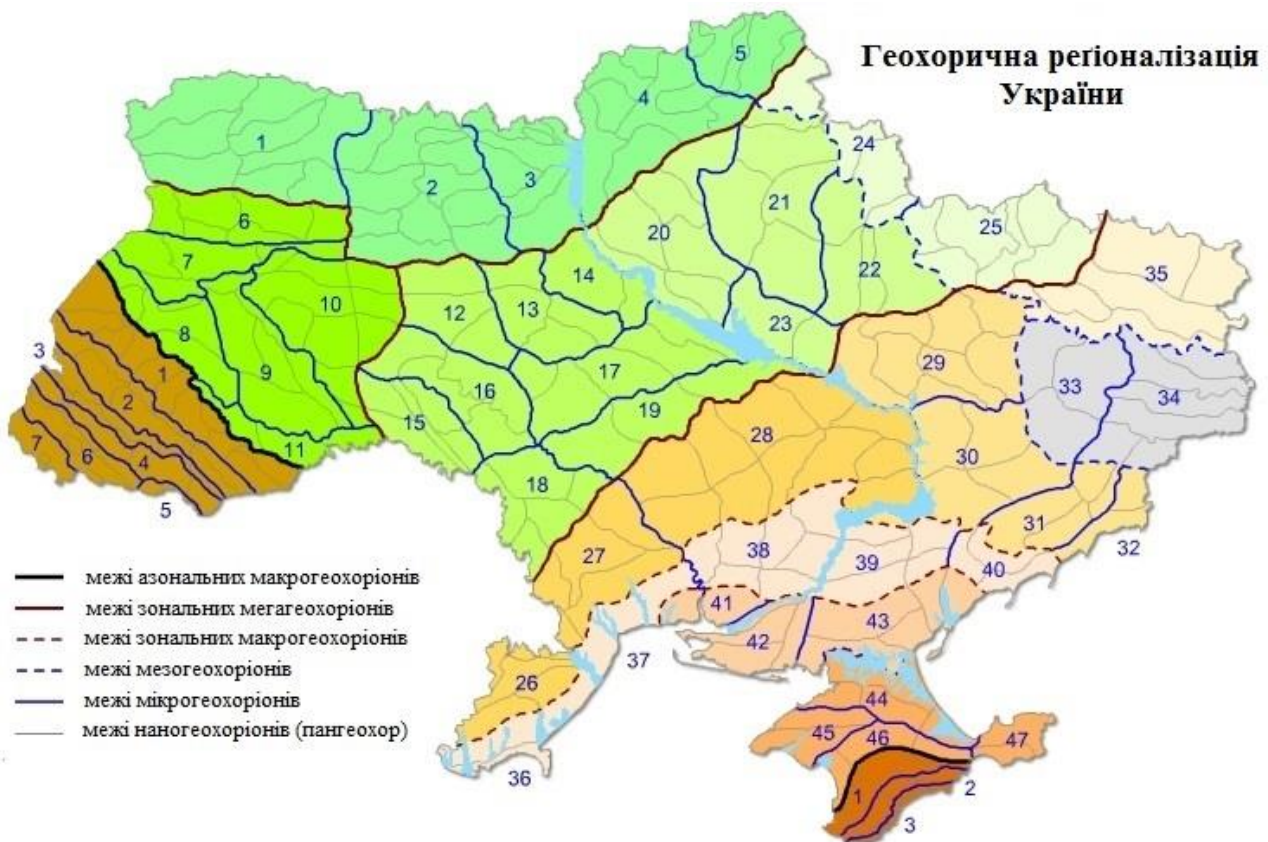

Рис. 3. Картохема геохоричного районування (регіоналізації) території України

Лісостеповий зональний мегагеохоріон**■ Подільсько-Придніпровський мезогеохоріон**

12 Північно-Західний Придніпровський височинний мікрогеохоріон

13 Північно-Східний Придніпровський височинний мікрогеохоріон

14 Київський височинний мікрогеохоріон

15 Придністровсько-Східноподільський височинний мікрогеохоріон

16 Середньобузький височинний мікрогеохоріон

17 Центральнопридніпровський височинний мікрогеохоріон

18 Південноподільський височинний мікрогеохоріон

19 Південнопридніпровський височинний мікрогеохоріон

■ Лівобережнодніпровський мезогеохоріон

20 Північнопридніпровський терасовий низовинний мікрогеохоріон

21 Північнополтавський височинний мікрогеохоріон

22 Східнополтавський височинний мікрогеохоріон

23 Південнопридніпровський терасовий низовинний мікрогеохоріон

■ Східноукраїнський мезогеохоріон

24 Сумський схилово-височинний мікрогеохоріон

25 Харківський схилово-височинний мікрогеохоріон

Степовий зональний мегагеохоріон

Північностеповий зональний макрогеохоріон

■ Дністровсько-Дніпровський мезогеохоріон

26 Південномолдовський схилово-височинний мікрогеохоріон

27 Південноподільський схилово-височинний мікрогеохоріон

28 Південнопридніпровський схилово-височинний мікрогеохоріон

■ Лівобережнодніпровсько-Приазовський мезогеохоріон

29 Орільсько-Самарський низовинний мікрогеохоріон

30 Кінсько-Ялинський низовинний мікрогеохоріон

31 Приазовський височинний мікрогеохоріон

32 Приазовський низовинний мікрогеохоріон

■ Донецький мезогеохоріон

33 Західнодонецький схилово-височинний мікрогеохоріон

34 Донецький височинний мікрогеохоріон

■ Задонецько-Донський мезогеохоріон

35 Старобільський схилово-височинний мікрогеохоріон

Середньостеповий зональний макрогеохоріон

■ Причорноморський середньостеповий мезогеохоріон

36 Задністровсько-Причорноморський низовинний мікрогеохоріон

37 Дністровсько-Бузький низовинний мікрогеохоріон

38 Бузько-Дніпровський низовинний мікрогеохоріон

39 Дніпровсько-Молочанський низовинний мікрогеохоріон

40 Західноприазовський схилово-височинний мікрогеохоріон

Південностеповий (сухостеповий) зональний макрогеохоріон

■ Причорноморсько-Приазовський мезогеохоріон

41 Нижньобузько-Дніпровський низовинний мікрогеохоріон

42 Нижньодніпровський терасово-дельтовий низовинний мікрогеохоріон

43 Присивасько-Приазовський низовинний мікрогеохоріон

■ Кримський степовий зональний мезогеохоріон

44 Присивасько-Кримський низовинний мікрогеохоріон

45 Тарханкутський височинний мікрогеохоріон

46 Центральнокримський височинний мікрогеохоріон

47 Керченський горбисто-пасмовий мікрогеохоріон

Карпатський азональний макрогеохоріон

■ Гірський мезогеохоріон Українські Карпати

1 Передкарпатський височинний мікрогеохоріон

2 Зовнішньокарпатський мікрогеохоріон

3 Вододільно-Верховинський мікрогеохоріон

4 Полонинсько-Чорногірський мікрогеохоріон

5 Мармароський мікрогеохоріон

6 Вулканічно-міжгірно-улоговинний мікрогеохоріон

7 Закарпатський низовинний мікрогеохоріон

Гірськокримський азонльний макрогеохоріон

■ **Кримський гірський мезогеохоріон**

1 Передгірнокримський мікрогеохоріон

2 Гірськокримський мікрогеохоріон

3 Південнобережнокримський мікрогеохоріон

Висновки. Еволюція ідеї регіоналізації земного простору засвідчує, з одного боку, поступове вдосконалення принципів, що зумовило вихід регіоналізації на рівень районування, та, з іншого боку, урізноманітнення змісту (зокрема, виникнення компонентного районування) та деталізацію (виділення горизонтальних структурних одиниць ландшафту). Але чим менший фрагмент земного простору підлягає фізико-географічному районуванню, тим меншою є його потужність по вертикалі (обмежується ландшафтною сферою в розумінні Ф.М. Мількова).

З метою подолання просторової обмеженості геоторіальних структур у вертикальному вимірі нами в процесі розроблення поняттєво-термінологічного апарату й формування схеми геохоричного районування передбачено виділення таксономічних одиниць будь-якого рангу в усій повноті вертикального розрізу, властивого ландшафтній оболонці Землі в цілому. Тобто пангеохора, що територіально відповідає ландшафтові, простягається від озонного екрану до поверхні Мохоровичича так само, як і вся ландшафтна оболонка.

При розробленні системи таксономічних структур геохоричного районування за базові взято поняття «геохора» та «геохоріон», від яких утворено похідні для позначення субландшафтних і суперландшафтних геоторіальних структур. Отже, номенклатура таксономічних одиниць є логічно узгодженою; їхня термінологія без додаткових пояснень дає уявлення про місце даної просторової структури в їхньому ієрархічному ряді.

Геохоричні відповідники мають і екотони, які, взяті в повному, притаманному

ландшафтній оболонці Землі в цілому, вертикальному вимірі, названі нами сфрагідами. Вони виділені нами лише для надландшафтних геоторіальних структур через фактичну відсутність перехідних смуг усередині ландшафту.

Встановлено геохоричні відповідники традиційно виокремлюваних територіальних структур фізико-географічного районування для України – від зональних (аналогічних фізико-географічним поясам) і азонльних (аналогічних континентам) гігагеохоріонів до мезо- та мікрогеохоріонів, що відповідають фізико-географічним краям і областям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багров, М.В., Боков, В.О., Черваньов, І.Г. (2000). Землезнаство. Київ : Либідь [Bahrov, M. V., Bokov, V. O., & Chervaniov, I. H. (2000). Earth knowledge. Kyiv: Lybid (In Ukrainian)].
2. Гродзинський, М.Д. (2005). Пізнання ландшафту: в 2-х т. Т. 2. Київ. [Hrodzynskiy, M. D. (2005). Cognition of the landscape: in 2 vol. V. 2. Kyiv. (In Ukrainian)].
3. Гродзинський, М. (2019). Середньоголоценове постагрикультурне остепнення – перше на території України антропогенне перетворення ландшафтів регіонального масштабу. *Український географічний журнал*. 106 (2). 3–12. [Hrodzynskiy, M. D. (2019). Middle Holocene postagriculture transformation of forest into steppe as the first anthropogenic regional-measured landscape transformation on the territory of Ukraine. *Ukrainian geographical journal*, 106 (2). 3–12 (In Ukrainian)].
4. Денисюк, Г.І. (2001). Лісополе України. Вінниця. [Denysyk, H. I. (2001). Ukrainian boundary of the forest and the steppe. Vinnytsia. (In Ukrainian)].
5. Денисюк, Г.І. (2012). Антропогенне ландшафтознавство. Вінниця : ПП ТД «Видавництво Едельвейс і К» [Denysyk, H. I. (2012). Anthropogenic landscape studies. Vinnytsia: PE TD “Vydavnytstvo Edelveys I K” (In Ukrainian)].
6. Кисельов, Ю.О. (2008). Деякі геософічні аспекти ландшафтно-етнічних взаємозв'язків. *Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Географія*. 21 (60), 2. 201–205 [Kyselov, Yu. O. (2008). Some geosophical aspects of relations between landscape and ethnicity. *Scientific notes of Tavrian national university named after V. I. Vernadskyi. Geography*. 21 (60), 2. 201–205. (In Ukrainian)].
7. Кисельов, Ю.О. (2011). Основи геософії: проблеми теорії та методології. Луганськ : ЛНУ [Kyselov, Yu. O. (2011). Fundamentals of geosophy: issues of theory and methodology. Luhansk : LNU (In Ukrainian)].
8. Маринич, О.М., Пархоменко, Г.О., Петренко, О.М., Шищенко, П.Г. (2003). Удосконалена схема фізико-географічного районування України. *Український географічний журнал*. 2003. 1. 16–20

[Marynych, O. M., Parkhomenko, H. O., Petrenko, O. M. & Shyshchenko, P. H. (2003). Improved physical and geographical zoning of the Ukraine. *Ukrainian geographical journal*, 1. 16–20 (In Ukrainian)].

9. Мельник, А. В. (2016). Ландшафт географічний. *Енциклопедія сучасної України* // URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=53158 (дата перегляду: 22.07.2022) [Melnyk, A. V. (2016). The geographical landscape. *Encyclopedia of modern Ukraine*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=53158 (date of review: 22.07.2022) (In Ukrainian)].

10. Пашенко, В.М. (1999). Методологія постнекласичного ландшафтознавства. К. [Pashchenko, V. M. (1999). Methodology of the post-non-classical landscape studies. Kyiv. (In Ukrainian)].

11. Топчієв, О.Г. (2009). Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт. [Topchiev, O. H. (2009). Fundamentals of human geography. Odesa : Astroprynt (In Ukrainian)].

12. Топчієв, О.Г., Мальчикова, Д.С., Пилипенко, І.О., Яворська, В.В. (2020). Методологічні засади географії. Одеса. [Topchiev, O. H., Malchykova, D. S., Pylypenko, I. O., & Yavorska, V. V. (2020). Methodological fundamentals of geography. Odesa. (In Ukrainian)].

13. Шаблій, О.І. (2001). Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : ЛНУ [Shabliy, O. I. (2001). Human geography: theory, history, Ukrainian studies. Lviv : LNU (In Ukrainian)].

14. Haase, G.; Mannsfeld, K. (2002). Naturraumeinheiten, Landschaftsfunktionen und Leitbilder am Beispiel von Sachsen. *Forsch. z. deutschen Landeskunde*, Bd. 250. 214 S. (In German).

15. Hettner, A. (1927). Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden. Breslau. (In German).

16. Hommeyer, H.G. (1805). Beitrag zur Militair-Geographie der europäischen Staaten. Breslau. (In German).

17. Odum, Eu. P. (1953). *Fundamentals of Ecology*. Philadelphia. 152 p.

18. Passarge, S. (1912). Physiologische Morphologie. *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Hamburg*, XXVI, Heft 2. Hamburg. (In German).

19. Peinado, M. (1989). Reseña de : Sochava, Víctor. La ciencia de los geosistemas. *Espacio Tiempo Y Forma. Serie VI, Geografía*, (1). URL: <https://doi.org/10.5944/etfvi.1.1988.2452> (In Spanish).

20. Vejre, H., Brandt, J. (2004). Contemporary Danish landscape research. *BelGeo. Revue belge de géographie*, 2-3, 1–9.

21. Wimmer, J. (1885). *Historische Landschaftskunde*. Innsbruck. (In German).

Стаття надійшла до редакції 31.05.2023.

The article was received 31 May 2023.